ПИЛИПЕНКО О. М.,
здобувач кафедри загально-
юридичних дисциплін
*(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка)*

УДК 343.985

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ ЛІСУ

Статтю присвячено дослідженню особливостей початку досудового розслідування незаконної порубки лісу. Вивчено можливості перевірки відомостей про відповідний кримінальний злочин. Досліджено основні джерела інформації про названий злочин. Надано практичні рекомендації щодо прийняття рішення про внесення відомостей про незаконну порубку лісу до ЄРДР.

Ключові слова: *незаконна порубка лісу, кримінальне провадження, досудове розслідування, Єдиний реєстр досудових розслідувань.*

Статья посвящена исследованию особенностей начала досудебного расследования незаконной рубки леса. Изучены возможности проверки сведений о соответствующем уголовном правонарушении. Исследованы основные источники информации о данном преступлении. Предоставлены практические рекомендации по принятию решения о внесении сведений о незаконную рубку леса в Единый регистр досудебных расследований.

Ключевые слова: *незаконная рубка леса, уголовное производство, досудебное расследование, Единый регистр досудебных расследований.*

The article is devoted to the research of peculiarities of the beginning of pre-trial investigation of illegal logging. The ways of verifying information about such criminal offense has been studied. The main sources of information about illegal logging are investigated. An algorithm for verification of the primary information on illegal logging is offered. Practical recommendations on the decision on entering information about illegal logging into the Unified register of pre-trial investigations are proposed.

Key words: *Illegal logging, criminal proceeding, pre-trial investigation, Unified register of pre-trial investigations.*

Вступ. Чинний КПК України містить ряд суперечливих положень, пов'язаних із відкриттям кримінального провадження та початком досудового розслідування. Складність прийняття відповідних процесуальних рішень під час розслідування незаконної порубки лісу посилюється особливим правовим режимом предмету посягання, підвищеною увагою державних природоохоронних органів, громадських природоохоронних організацій, засобів масової інформації та громадськості до таких злочинів, віддаленістю та важкодоступністю місць вчинення злочину. Тому особливості початку досудового розслідування незаконної порубки лісу потребують окремого наукового дослідження з метою розроблення чітких рекомендацій для практичних працівників.

Правові аспекти, пов'язані з початком досудового розслідування екологічних злочинів, були досліджені у працях О.Я. Дякіна, С.О. Книженко, А.С. Кудінова, О.В. Одерія,

О.В. Тимченко, Я.М. Толочко, Ю.М. Туровця, Л.Л. Стасюк та інших. Окремі аспекти початкового етапу розслідування злочинів у сфері лісового господарства були розглянуті у працях закордонних вчених, зокрема І.С. Зинов'євої, О.С. Кленнікової, О.П. Кудревич, І.А. Фоміної. Проте нині не існує окремого ґрунтовного наукового дослідження особливостей початку досудового розслідування незаконної порубки лісу, яке б враховувало вимоги вітчизняного законодавства та регіональну специфіку українських лісів, що зумовлює актуальність його проведення.

Постановка завдання. Метою статті є розроблення на основі дослідження особливостей початку досудового розслідування незаконної порубки лісу практичних рекомендацій щодо прийняття уповноваженими особами відповідного процесуального рішення.

Результати дослідження. Відповідно до положень ст. 214 КПК України, слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. До такого реєстру вносяться: відомості про дату отримання інформації, що може свідчити про вчинення кримінального правопорушення; прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника; короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; дані про службову особу, яка внесла відомості до реєстру, та/або розпочала досудове розслідування тощо.

Досить спірним є питання реальної можливості перевірки відомостей про кримінальне правопорушення та встановлення доцільності їх внесення до ЄРДР. За чинним законодавством, уповноважений працівник чергової частини органу поліції, отримавши заяву (повідомлення) про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію, відразу реєструє її (його) в журналі єдиного обліку та направляє на місце події слідчо-оперативну групу чи групу реагування [4]. Протягом подальших 24 годин слідчий, прокурор мають переконатися, що отримана інформація про злочин є достовірною та достатньою для внесення відповідних відомостей до ЄРДР, при цьому не маючи права проводити будь-які слідчі (розшукові) дії, окрім огляду місця події. Відтак, не можна не погодитися з І.В. Чуріковою, яка слушно зазначає, що огляд місця події є єдиним засобом збору та перевірки отриманої інформації до внесення її в ЄРДР [12, с. 228].

Відповідно, ч. 3 ст. 214 КПК України огляд місця події може бути проведений до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР лише у невідкладних випадках. Проте для деяких категорій злочинів проведення попередньої перевірки та й проведення названої слідчої (розшукової) дії є фактично обов'язковим. Зокрема, кваліфікація незаконної порубки лісу, який не є особливо охоронюваним, потребує встановлення заподіяної злочином істотної шкоди, що є неможливим без безпосереднього дослідження таких наслідків із використанням спеціальних знань. Видається, що огляд місця незаконної порубки лісу має проводитись до внесення відомостей до ЄРДР у всіх випадках, коли його можливо здійснити протягом 24 годин із моменту отримання відомостей про кримінальне правопорушення.

Підставою початку кримінального провадження є інформація про злочин, джерела отримання якої найбільш загально описані в Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: 1) повідомлення осіб, які надходять до органу поліції або особи, уповноваженої здійснювати досудове розслідування (далі – слідчий); 2) самостійно виявлені слідчим або іншою посадовою особою органу поліції з будь-якого джерела обставини кримінальних правопорушень; 3) повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу на місці вчинення кримінального правопорушення [4].

О.В. Одерієм було запропоновано систему джерел інформації, що виступають підставами початку досудового розслідування злочинів проти довкілля [7, с. 237–251], яка може

бути адаптована для побудови методики розслідування незаконної порубки лісів. Зокрема, з цією метою нами було узагальнено кримінальні провадження щодо розслідування таких злочинів та враховано особливості правового режиму предмету посягання.

Основними джерелами інформації про ознаки незаконної порубки лісу є:

1. Повідомлення про ознаки кримінального правопорушення від державних природоохоронних органів (34,7% вивчених кримінальних проваджень). Зазначена ситуація отримання правоохоронними органами відомостей про незаконну порубку лісу є найпоширенішою. Державний контроль за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів здійснюється Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику зы здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення й охорони природних ресурсів, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства, органами виконавчої влади Автономної Республіки Крим із питань лісового господарства та з питань охорони навколишнього природного середовища, іншими органами виконавчої влади у межах повноважень, визначених законом [6].

Зокрема, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення й охорони природних ресурсів, у сфері лісових відносин, є Державна екологічна інспекція України. За результатами проведених територіальними органами Держекоінспекції України на об'єктах державного нагляду (контролю) у частині додержання ними вимог природоохоронного законодавства ресурсних перевірок у 2014 р. було відкрито 300 кримінальних проваджень, у 2015 р. – 181 кримінальне провадження, у 2016 р. – 251 кримінальне провадження [3].

Державна лісова охорона є правоохоронним органом, метою діяльності якого є здійснення правових, лісоохоронних та інших заходів, спрямованих на збереження, розширене відтворення, невиснажливе використання лісових ресурсів та об'єктів тваринного світу [8]. За 9 місяців 2016 р. державною лісовою охороною до правоохоронних та судових органів передано 1 491 справу за фактами незаконних рубок лісів на заподіяну шкоду у 86,4 млн грн. [2].

У результаті виявлення порушень законодавства про охорону лісу названими органами складаються акти та інші матеріали перевірки, протоколи про порушення екологічного законодавства, які передаються до правоохоронних органів. О.В. Одерій зазначає, що зазвичай повідомлення таких органів містять відомості про місце події, завдані збитки та приблизний час вчинення злочину, рідше – про особу злочинця та спосіб вчинення злочину [7, с. 238].

2. Безпосереднє виявлення ознак кримінального правопорушення співробітниками правоохоронних органів (48,6% вивчених кримінальних проваджень). Відомості про факти незаконної порубки лісу можуть бути виявлені під час здійснення оперативно-розшукової діяльності та розслідування іншого кримінального правопорушення.

Виявлення ознак незаконної порубки лісу є найбільш імовірним в ході розслідування інших злочинів проти довкілля (наприклад, порушення правил екологічної безпеки, ст. 236 КК України, знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, ст. 245 КК України), злочинів проти власності, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України). Можна констатувати, що у ряді випадків незаконна порубка лісу виступає складовою частиною технології злочинної діяльності, яку Р.Л. Степанюк визначає як сукупність взаємопов'язаних злочинів, що вчиняються в межах єдиного задуму [11, с. 978]. Усі злочини, що разом із незаконною порубкою лісу становлять технологію злочинної діяльності доцільно розслідувати у процесі єдиного кримінального провадження. В інших випадках матеріали, що свідчать про ознаки злочину, передбаченого ст. 246 КК України, доцільно виділити в окреме провадження.

3. Повідомлення від власника, розпорядника чи користувача лісу (10,7% вивчених кримінальних проваджень). Відповідно до ст. 7 Лісового кодексу України, ліси можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності. Повідомлення про факти незаконної порубки лісу від фізичних осіб власників чи користувачів таких лісів зазвичай містять відо-

мості про місце та орієнтовний час вчинення злочину, площу порубаного лісу. Більш змістовна інформація про подію злочину зазвичай міститься у повідомленнях від посадових осіб підприємств, установ чи організацій, що здійснюють лісокористування. Окрім відомостей про місце та орієнтовний час вчинення посягання, в таких повідомленнях зазначаються дані про посадових осіб, відповідальних за порубану ділянку лісу, інформацію про суспільно небезпечні наслідки, що настали у такому лісі в результаті вчинення злочину.

4. Повідомлення від громадських природоохоронних організацій (3,2% вивчених кримінальних проваджень). Оскільки подібні організації зазвичай мають у складі юристів та екологів, повідомлення про факти незаконної порубки лісу від них традиційно супроводжуються результатами фото- та відеофіксації місця вчинення злочину, висновками громадської екологічної експертизи щодо наслідків злочину. Встановлено, що, окрім органів Національної поліції України, у підслідності яких знаходяться злочини проти довкілля, громадські природоохоронні організації з метою посилення уваги до скоєного злочину повідомляють про нього прокуратуру України, державні природоохоронні органи, ЗМІ. Варто зазначити, що підвищений резонанс навколо розслідування незаконної порубки лісу може виступати чинником тактичного ризику, пов'язаного з розголошенням відомостей досудового розслідування.

5. Отримання інформації про кримінальне правопорушення із засобів масової інформації та мережі Інтернет (2,8% вивчених кримінальних проваджень). Поширення екологічної інформації та донесення до широких верств населення важливості охорони навколишнього середовища є важливим напрямом комунікації та діяльності ЗМІ [1, с. 35]. Зокрема, питання захисту лісів є доволі популярною темою повідомлень у ЗМІ та журналістських розслідувань.

Дослідження практики висвітлення у ЗМІ фактів незаконної порубки лісу дало змогу дійти висновку про те, що у таких повідомленнях зазвичай міститься інформація про місце вчинення порубки, час виявлення її наслідків, рідше про осіб чи організації, що здійснюють порубку. Зазвичай журналісти здійснюють фото- чи відеофіксацію місць вчинення таких діянь, отримують коментарі від посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, представників громадських природоохоронних організацій, спеціалістів екологів тощо. Такі повідомлення можуть виступати достатньою підставою для початку попередньої перевірки відомостей про факт незаконної порубки лісу та подальшого внесення відповідних відомостей до ЄРДР.

Т.І. Савчук відмічає, що соціальні мережі, сервіси для віртуального зберігання документів, фото, а також пошукові системи в мережі Інтернет можуть бути важливим джерелом інформації, що має значення для кримінального провадження [10, с. 303–304]. Під час дослідження названих ресурсів слідчим можуть бути виявлені відомості про незаконну порубку лісу. Зокрема, йдеться про повідомлення користувачів у соціальних мережах, фото– та відеоматеріали, якими зафіксовано наслідки порубки тощо. Однак, на наш погляд, названі джерела інформації про подію незаконної порубки лісу є найменш надійними та потребують додаткової перевірки. Рекомендуємо слідчим після внесення відомостей про відповідне правопорушення до ЄРДР здійснити фіксацію такої вихідної інформації за процедурою огляду електронного документа. У протоколі такого огляду мають бути відображені основні реквізити електронного документу: адреса у мережі Інтернет, на якій розміщено веб-сторінку; назва веб-сайту, категорія чи жанр публікації, якщо вони зазначені на веб-сторінці; назва публікації; основний текст публікації або допису; прикріплені зображення та аудіо- чи відеофайли; відомості про автора публікації чи допису тощо [5, с. 187].

Усім переліченим джерелам інформації про незаконну порубку лісу притаманний власний об'єм криміналістично значущої інформації про злочин, що впливає на прийняття слідчим рішення про внесення відповідних відомостей до ЄРДР та попередню кваліфікацію діяння.

Під час прийняття рішення про внесення відомостей до ЄРДР, слідчому в першу чергу потрібно з'ясувати, чи належить територія, на якій здійснено незаконну порубку, до лісового

фонду за ст. 4 Лісового кодексу України, та чи є вона заповідником або територією чи об'єктом природно-заповідного фонду, іншим особливо охоронюваним лісом. Відповідальність за ст. 246 КК України виключається, якщо площа такої лісової ділянки є меншою за 0,1 га, вона знаходиться в межах населеного пункту та не була віднесена в установленому порядку до лісів, якщо були порубані окремі дерева і групи дерев, чагарники на сільськогосподарських угіддях, присадибних, дачних і садових ділянках. Відповідна інформація про ділянку, на якій було вчинено порубку, може бути отримана з повідомлення про вчинення злочину чи під час огляду місця події.

Якщо діяння було вчинено у заповіднику або на території чи об'єкті природно-заповідного фонду, в іншому особливо охоронюваному лісі, достатньою підставою для внесення відповідних відомостей до ЄРДР є встановлення факту здійснення незаконної порубки на такому об'єкті, незалежно від суспільно-небезпечних наслідків, що настали.

Для інших об'єктів лісового фонду КК України встановлено істотну шкоду як обов'язкову умову настання кримінальної відповідальності за незаконну порубку лісу. Така шкода є оціночним поняттям та встановлюється для кожного випадку окремо. Постановою Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17 «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» встановлено, що шкода визнається істотною, коли: були знищені певні види дерев у тій чи іншій місцевості; погіршилися породний склад, якість, захисні, водоохоронні й інші екологічні властивості лісу; виникли труднощі у відтворенні заліснення в певній місцевості; знизилась якість атмосферного повітря; змінились ландшафт місцевості, русло річки; сталась ерозія ґрунту тощо [9]. Видається, що попереднє встановлення наявності такої шкоди неможливе без застосування спеціальних знань у сфері екології. Отже, обов'язковим є залучення спеціаліста-еколога до проведення огляду місця події з метою подальшого вирішення питання про доцільність внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР.

Висновки. Підсумовуючи викладене, варто відзначити, що особливості правового режиму предмету посягання незаконної порубки лісу, різноманіття типових джерел отримання інформації про такий злочин, підвищена увага державних природоохоронних органів, громадських природоохоронних організацій, засобів масової інформації та громадськості до подібних посягань, віддаленість місць вчинення порубок та проблемність встановлення істотної шкоди як наслідку злочину значно ускладнюють процесуальну діяльність правоохоронних органів щодо початку досудового розслідування відповідних посягань. Вважаємо, що запропоновані нами рекомендації сприятимуть більш ефективному прийняттю рішень про відкриття кримінального провадження та початок досудового розслідування незаконної порубки лісу.

Список використаних джерел:

1. Гузенко Т.А. Екологічна проблематика як актуальний тренд сучасних соціальних комунікацій / Т.А. Гузенко // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – Том 24 (63). – 2011. – № 4. – Часть 1. – Симферополь, 2011. – С. 32–36.

2. Державне агентство лісових ресурсів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=118945&cat_id=118944.

3. Довідка про результати здійснення державного нагляду (контролю) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dei.gov.ua.

4. Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події. Затверджено Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 р. № 1377 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1498-15.

5. Коваленко А.В. Особливості тактики огляду електронних документів під час досудового розслідування посягань на життя та здоров'я журналіста / А.В. Коваленко // Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. пр. / редкол.: О.В. Петришин та ін. – Х. : Право, 2017. – № 1 (88). – С. 182–191.

6. Лісовий Кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 17. – Ст. 99 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3852-12.

7. Одерій О.В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : [монографія] / О.В. Одерій. – Харків : Діса плюс, 2015. – 528 с.

8. Положення про державну лісову охорону / Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 р. № 976 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/976-2009-%D0%BF.

9. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04.

10. Савчук Т.І. Інтернет-сервіси у розслідуванні кримінальних правопорушень / Т.І. Савчук / Впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України в правоохоронну діяльність та навчальний процес: досвід та шляхи удосконалення : матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 5 квітня 2013 р. , МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2013. – С. 301–305.

11. Степанюк Р.Л. Типові технології злочинної діяльності в бюджетній сфері України / Р.Л. Степанюк // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 977–981.

12. Чурікова І.В. Початок досудового розслідування у кримінальному процесі України / І.В. Чурікова // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 226–231 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_2_42.